

WILFRIED WOUTERS

**Broeders in het kunstonderwijs.
De Sint- Lucasscholen in België 1866
-1966**

KU Leuven, Geschiedenis, 2011. Promotor : Jan De Maeyer

Het doctoraat *Broeders in het kunstonderwijs De Sint- Lucasscholen in België van 1866 tot 1966*, is een vervolg en een aanvulling van het boek *De Sint- Lucasscholen en de neogotiek 1862 -1914* dat in 1988 door het KADOC (Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving van de KU Leuven) werd uitgegeven. Beide projecten stonden onder de leiding van Jan De Maeyer.

De Sint- Lucasscholen zijn het katholieke luik van het hoger kunstonderwijs in België. Met hun meer dan 6.000 studenten in de vestigingen in Gent, Schaarbeek, Sint-Gillis - Brussel, Luik en Doornik maken zij bijna de helft uit van hoger kunst- en architectuuronderwijs in België. De eerste Sint-Lucas-school werd in 1866 in Gent gesticht door leden van het caritatieve Sint-Vincentiusgenootschap.

Verschillende vragen rijzen onmiddellijk op : waarom moest de katholieke gemeenschap in België over een eigen net van kunst-academies beschikken ? Hoe kon zij dit financieel realiseren ? Wie leidde de scholen en verzorgde er het kunstonderwijs ? Wat waren de krachtlijnen van het kunst- en architectuuronderwijs en wat was er het resultaat van ?

De officiële publicaties van de scholen – catalogi, prospectussen, gelegenheidsredevoeringen – gaven hierop maar een beperkt antwoord. Een jarenlange zoektocht naar

interne bronnen was noodzakelijk. In verloren gewaande, verstopte archieven en in school- district- en hoofdhuysarchieven werden jaarverslagen, visitatieverslagen, verslagen van pedagogische conferenties en briefwisseling gevonden die een uitgebreid en soms onthutsend beeld gaven van de interne ontwikkelingen in de Sint-Lucasscholen.

De stichtende leden van de Gentse school hadden beroep gedaan op de Congregatie van de Broeders van de Christelijke Scholen om het onderwijs te verzorgen. Deze congregatie was bekend om haar degelijk (vooral lager) onderwijs maar ook en vooral om de christianisering van de lagere klasse. De stichters uit adel en hoge burgerij aanzagen het onderwijs door de broeders als een krachtig wapen tegen de sociale onrust. Zij waren bereid ruime financiële middelen ter beschikking te stellen voor de stichting en ontwikkeling van de scholen. De broedercongregatie investeerde zelf immers nooit in haar scholen, maar liet zich uitnodigen door een stichtend comité. Niet enkel de mannelijke leden uit adel en rijke burgerij namen de financiering van de scholen op zich. Ook de dames van stand mengden zich in de creatie van Sint-Lucasscholen. Soms waren ze verzameld in een comité van “*Dames patronnesses*” zoals in Luik. Soms steunden ze in het geheim een school, zoals barones Dons de Lovendeghem. De bekendste echter is barones de Monin, die een groot deel van haar fortuin aan verschillende scholen besteedde.

Eens de scholen op de rails stonden, wisten de broeders ze te ontwikkelen door schoolgelden, giften, leningen en het uitkeren van obligaties, gewaarborgd door bevriende katholieke bankiers. Vooral konden zij sinds het einde van

negentiende eeuw ook op overheidssubsidies rekenen. Deze subsidies voor wedden en werkingskosten konden integraal aan de scholen besteed worden, doordat de broeders door hun geloften verplicht waren hun wedde aan de congregatie af te staan.

In een eerste periode hadden de Sint-Lucasscholen veel succes met het invoeren van kunstambachtonderwijs. Ze introduceerden het neogotisch onderwijs als een reactie op het academisch onderwijs dat geïnspireerd was op het 'heidens en zedeloze' classicisme. De afgestudeerden hadden na de Eerste Wereldoorlog een groot aandeel in de wederopbouw van het land in traditionele stijl.

Maar dan werden ze geconfronteerd met het modernisme in kunst en architectuur. De Sint-Lucasscholen vonden hierop geen antwoord. Enerzijds was er een interne oorzaak. De broeders hadden een onaangepaste opleiding genoten in de eigen instelling. Ze beschikten niet over gerenommeerde kunstenaars en architecten. Hierdoor bleef het pedagogisch-artistiek resultaat benedenmaats. De buitenwereld – zelfs de katholieke intelligentsia en pers – reageerde hierop met onbegrip en spot. Anderzijds was de identiteit van de broeders een hinderpaal om het kunstonderwijs te laten evolueren. De broedercongregatie had als hoofddoel de jeugd uit de lagere klasse een christelijke opvoeding te geven om ze uit de greep van het socialisme en communisme te houden. Het kunstonderwijs was slechts een secundaire bekommernis.

In de beeldende kunsten vertaalde zich dat in een verkrampde reactie tegen het modeltekenen dat in de academies werd onderwezen. Vooral het tekenen naar naaktmodel was de steen

des aanstoots. Niet enkel het zedelijk aspect speelde een belangrijke rol. Vooral het gevaar voor uittredingen van de celibataire broeders en dus het voortbestaan van de congregatie bekommerde de oversten. Het debat binnen de broedergemeenschap over het modeltekenen vertroebelde gedurende decennia het kunstonderwijs. Het modeltekenen, vooral het naaktmodel zou maar geleidelijk in de jaren 1960 worden toegelaten. Het kunstonderwijs bleef steken in stereotiepe producten van de toegepaste kunsten. Talrijke studenten verlieten na het tekenonderwijs in de lagere jaren de Sint-Lucasscholen om in een academie hun opleiding in de vrije kunsten verder te zetten.

In de architectuur was het bouwen in beton de steen des aanstoots. Het gold als het symbool van het modernisme in de architectuur. De broeder-oversten – getrouw aan de richtlijnen hierover van de Heilige Stoel – kantten zich echter radicaal tegen al wat met moderne bouwkunst te maken hadden. Enkel traditionele architectuur in baksteen vond genade in hun ogen. De grootmeesters van het moderne bouwen, zoals Le Corbusier, kregen de banvloek over zich omdat ze communistische sympathieën hadden. Ondanks de tegenstand van de oversten slaagden vooruitstrevende architecten van de Luikse Sint-Lucasschool erin om het Sint-Lucaspaviljoen op de Wereldtentoonstelling van 1930 te Luik in beton te laten bouwen. Het was wel een eenmalige, gewaagde manifestatie van de vooruitstrevende onderstroom in het lerarenkorps.

Geleidelijk greep er een omwenteling plaats in het Sint-Lucasonderwijs. Door uittredingen en vergrijzing konden de oversten niet anders dan geleidelijk zowel onderwijs als bestuur

aan leken over te dragen. Vanaf de jaren 1950 kregen de eerste leken directiefuncties toegewezen. Het modeltekenen naar levend model, zelfs vrouwelijk naaktmodel stelde geen onoverkomelijke bezwaren meer. En vanaf het Algemeen Kapittel van 1966 van de congregatie deden de eerste meisjesstudenten hun intrede. De studentenrevolte van 1968 had een beperkte weerslag in de Sint-Lucasscholen. Het stelde wel definitief een einde aan het broedertijdperk.

De artistiek-pedagogische output van het onderwijs was voor de periode 1866-1966 bedroevend laag en in sterk contrast met een schitterend organisatorisch-materieel succes. De katholieke gemeenschap was er immers in geslaagd om in enkele tientallen jaren een eigen net van kunstacademies uit de grond te stampen. Het was het resultaat van een gemeenschappelijk streven van de vernieuwingsbeweging in de kerk en van de katholieke burgerij tot beheersing van de maatschappelijke ontwikkelingen in de tweede helft van de negentiende eeuw. Het kan dan ook als een *casestudy* van de ontwikkeling van de katholieke zuil in België voor die periode beschouwd worden.

Het doctoraat is ook een bijdrage tot de studie van de Congregatie van de Broeders van de Christelijke Scholen. Over deze grote religieuze instelling is tot nu weinig onderzoek verricht. Het doctoraat dringt binnen in de wereld van deze kloostercongregatie om uit te zoeken hoe dergelijke instituut door regel en geloften geleid werd en waarom ze niet in staat was in de Sint-Lucasscholen een kwaliteitsvol en modern kunstonderwijs aan te bieden.

De studie levert tenslotte een overzicht van de institutionele geschiedenis van de verschillende scholen van 1866 tot 1966. Niet enkel de nog bestaand instellingen worden behandeld, maar ook de gesloten Sint-Lucasscholen van Rijsel, Namen en Molenbeek en de vestiging in Bergen die naar een groot technisch instituut evolueerde.

Het proefschrift is ingediend voor publicatie bij KADOC/Universitaire Pers Leuven. Eventuele publicatie voorjaar 2013.